
SEHEMU YA KWANZA: MKUKUTA KUNDI LA I

**KUKUZA UCHUMI NA
KUPUNGUZA UMASKINI**

HALI YA UCHUMI WA WATU

Malengo makuu ya sera za umma nchini Tanzania ni kuchochea ukuaji wa uchumi na kupunguza umaskini. Utafiti wa Maoni ya Watu uliuliza kuhusu uzoefu na maoni ya watu kuhusu mabadiliko yao kiuchumi na upatikanaji wa huduma mbalimbali.

2.1 Mwelekeo wa Hali ya Uchumi wa Watu

Watu wazima waliosailiwa walibaini kuwepo kwa mabadiliko ya hali yao kiuchumi katika kipindi cha miaka mitatu iliyopita, na matokeo hayo yameonyeshwa kwa muhtasari katika Jedwali 2.1. Kuna watu wazima wachache mno wanaoona kuwa wanafaidi matunda ya kukua kwa uchumi ikilinganishwa na wale wanaoona kuwa shughuli zao za kujipatia riziki zinazidi kudorora. Wakati nusu ya watu wazima walishuhudia kozorota kwa hali yao kiuchumi katika kipindi cha miaka mitatu iliyopita, 26% hawakuona mabadiliko yoyote na 24% walisema kuwa hali yao kiuchumi ilizidi kuwa nzuri. Kulikuwa na tofauti ndogo sana ya maoni kati ya washiriki wa vijijini na mijini.

Jedwali 2.1 Maoni ya Wananchi kuhusu Mabadiliko ya Kiuchumi 2004 -07³

Hali ya Uchumi	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Ilikuwa mbaya	46	50	52	50
Haikubadilika	31	22	25	26
Ilikuwa nzuri zaidi	22	27	23	24

Uchambuzi wa hali ya uchumi ya makundi mbalimbali ya kiuchumi unaonyesha mwelekeo unaofanana, kama ilivyoonyeshwa katika Jedwali 2.2. Watu wa madaraja yote ya vipato, ikiwa ni pamoja na wale wenye nafuu kimaisha, waliona kuzorota badala ya kuboreka kwa hali ya maisha. Kwa watu maskini waishio mijini, idadi ya 'walioshindwa' maisha ni mara tatu zaidi ya wale 'waliofanikiwa' Baadhi ya watu wanajiona kuwa 'wamefanikiwa' maisha, hata miongoni mwa wakazi maskini wa mijini 18%, na wa vijijini 21%.

Jedwali 2.2 Mabadiliko ya Hali ya Kiuchumi 2004-07 kwa Madaraja ya Vipato

Mabadiliko ya Hali ya Uchumi	Maskini Mijini %	Daraja la Kati Mijini %	Wenye Nafuu Mijini %	Wote Mijini %	Wote Vijijini %	Wote %
Nzuri zaidi	0.4	0.5	1.2	0.7	0.7	0.7
Nzuri kidogo	18	21	31	23	21	22
Hakuna mabadiliko	24	29	28	26	25	26
Mbaya kidogo	23	22	21	22	24	23
Mbaya zaidi	33	27	18	26	29	28

Angalizo: Jedwali hili halihusishi takwimu za washiriki ambao hawakutoa majibu.

³ Katika jedwali hili na baadhi ya majedwali yanayofuata, jumla ya asilimia ni pungufu ya 100% kwani tarakimu zimekadiriwa kwa namba iliyo karibu na vilevile baadhi ya wananchi waliosailiwa hawakuwa na majibu kwa maswali waliyoulizwa.

Kwa swali lililowataka washiriki kutoa maoni yao washiriki waliulizwa kama kulikuwa na mabadiliko makubwa katika hali ya maisha kwa miaka mitatu iliyopita - Jedwali 2.3. Karibu 79% ya watu waliosailiwa mijini na vijijini hawakuona mabadiliko yoyote. Kujenga nyumba, ingawa ulitajwa na 7% tu ya washiriki, ndiyo mafanikio makubwa zaidi kwa washiriki wa maeneo yote, ukifuatiwa na manunuzi makubwa - kwa mfano, ununuzi wa simu ya mkononi, baiskeli au bidhaa nyingine.

Jedwali 2.3 Mabadiliko katika Maisha 2004-07				
Mabadiliko katika Maisha	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Hakuna mabadiliko	79	76	80	79
Nimejenga nyumba	7	6	8	7
Nimenunua simu, baiskeli, bidhaa nyingine	4	6	3	4
Nimenunua mifugo	0	1	2	2
Nimenunua ardhi, nimeongeza eneo la ardhi (kununua au kukodi)	3	3	2	2
Kipato kimeongezeka	2	3	2	2
Nimewekeza katika elimu	2	3	1	2
Nimeanzisha biashara	1	1	2	1

KUENDELEZA UKUAJI MPANA WA UCHUMI: MIUNDOMBINU

Miundombinu ya kiuchumi huchangia moja kwa moja na kwa kupitia njia nyingine katika kukuza uchumi na kupunguza umaskini. Maoni ya wananchi yalitafutwa kuhusu mwelekeo wa utendaji katika mambo makuu matatu ya miundombinu ya kiuchumi.

3.1 Barabara

Hali mbaya ya barabara na kutozifanyia matengenezo ni tatizo kubwa, hususan vijijini. 70% ya watu wazima waliosailiwa vijijini waliichukulia hali ya ubovu wa barabara kuwa 'tatizo kuu', kulinganisha na 57% ya wananchi waliosailiwa katika miji mingine na 41% kwa wakazi wa Dar es Salaam. Kutofautisha kwa makundi ya kiuchumi kunaonyesha hali kuwa mbaya zaidi machoni mwa watu wengi walio maskini - 72%, kulinganisha na makundi yenye kipato cha kati - 63%, na yale ya watu wenye nafuu kimaisha - 60%, kama inavyotarajiwa kwani watu maskini wanaelekea zaidi kuwa wakazi wa vijijini.

Jedwali 3.1 Asilimia ya Watu Wazima Walioripoti Hali ya Barabara kuwa Tatizo Kuu

Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Watu Maskini %	Daraja la Kati %	Wenye Nafuu %	Wote %
41	57	70	72	63	60	60

Matokeo haya yanathibitishwa na maoni ya watu kuhusu hali ya barabara za vijijini. 28% tu ya washiriki wa vijijini waliona kuwepo kwa maboresho ya hali ya barabara katika kipindi cha miaka mitatu iliyopita, huku 47% wakiripoti kuwa barabara zilizidi kuchakaa (Jedwali 3.2).

Jedwali 3.2 Maoni kuhusu Mabadiliko ya Uboru wa Barabara 2004-2007

Hali ya Barabara	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Imeboreka	56	42	28	38
Haijabadilika	27	28	26	27
Imechakaa zaidi	16	30	47	36

Maboresho ya hali ya barabara yalionekana katika maeneo ya mijini - 56% kwa Dar es Salaam na 42% kwa miji mingine. Mifano ya maoni ya washiriki kuhusu hali ya barabara imetolewa kwenye Kisanduku Namba 2.

SANDUKU 2: HALI YA BARABARA

"Barabara ni mbaya sana. Wakulima hulazimika kusafirisha mazao na wanyama kwa mkokoteni (tela la wanyama)."

- Kikundi Maalumu, Singida

"Hakuna utengenezaji wa barabara huku mpaka ujio wa Raisi ambaye alipita [Mzee Mwinyi] mara ya mwisho mwaka 1988."

- Kikundi Maalumu, Kata ya Nyarugusu, Mwanza

"Barabara hazipitiki. Kama kuna kata zilizosahaulika kimiundombinu ni Igogo."

- Kikundi Maalumu, Kata ya Igogo, Mwanza

Kutokana na hali mbaya ya barabara za vijijini, ukuaji wa uchumi katika maeneo haya hukwama kwa kiwango kikubwa mno. Nusu ya watu wa vijijini waliosailiwa walibainisha kuwa kutokana na ubovu wa barabara, huwa vigumu kwao kuyafikia masoko ya kuuzia mazao yao na kupata huduma mbalimbali mijini.

3.2 Nishati

Washiriki walio wengi hutumia kuni na mkaa kwa kupikia, na mafuta ya taa (kwenye koroboi, taa ya chemli, karabai) kwa ajili ya kupata mwanga majumbani, tazama Jedwali 3.3. Matumizi ya mkaa yanatajwa zaidi jijini Dar es Salaam ambako hutumiwa na 83% ya washiriki. Kuni hutumiwa kama chanzo cha nishati na 87% ya washiriki wa vijijini na 57% ya washiriki kutoka miji mingine. Kwa ujumla, umeme ulitajwa kuwa chanzo cha nishati ya mwanga na 23% ya washiriki - ukitajwa na 59% ya washiriki wa Dar es Salaam, 43% ya washiriki wa miji mingine, na 11% ya washiriki wa vijijini.

Upatikanaji na gharama za ununuzi wa mkaa kwa wakazi wengi wa mjini na kuni kwa wakazi wengi wa vijijini yaliripotiwa kuwa matatizo makuu. Kwa maeneo ya mijini, 59% ya watu waliosailiwa waliichukulia hali ya upatikanaji na gharama za nishati ya kupikia kuwa 'tatizo kuu', kama ilivyokuwa kwa 50% ya wakazi wa vijijini. Nusu ya washiriki wa mijini na vijijini waliichukulia hali ya upatikanaji wa umeme kuwa ni tatizo kuu. Katika maeneo ya mijini, matatizo ya upatikanaji wa huduma ya umeme yanajumuisha gharama kubwa na ugumu wa kuunganishiwa umeme, na vilevile umeme kukatwa mara kwa mara. Katika maeneo ya vijijini, tatizo ni kwamba vijiji vingi havina umeme kutoka kwenye *gridi* ya taifa au kwenye vyanzo vingine.

Jedwali 3.3 Vyanzo vya Nishati ya Mwanga na ya Kupikia				
Chanzo cha Nishati	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Kupikia				
Mkaa	83	34	12	35
Kuni	8	57	87	60
Jiko la mafuta ya taa	7	8	0	3
Mwanga				
Umeme	59	43	11	23
Taa za mafuta ya taa	36	54	76	72

Angalizo: Jumla ya asilimia yaweza kuwa pungufu ya 100 kwa sababu baadhi ya watu waliosailiwa hawakujibu maswali.

3.3 Simu

Idadi ya watu wanaomiliki simu imeongezeka mara nne zaidi ya ile iliyokuwepo miaka minne iliyopita. Watanzania wengi zaidi sasa wanawasiliana kwa kutumia simu za mkononi na kwa ujumbe mfupi wa maandishi (SMS) kuliko ilivyokuwa siku zilizopita. Karibu 33% ya watu wazima waliosailiwa walimiliki simu za mkononi: 65% jijini Dar es Salaam, 37% katika miji mingine, na 16% vijijini. Jijini Dar es Salaam, 17% ya watu maskini zaidi waliosailiwa wanamiliki simu za mkononi, kulinganisha na 86% ya wale wenye hali nzuri kimaisha. Jedwali 3.4 linaonyesha kuwa, wakati washiriki wachache tu ndio huandikiana barua, idadi kubwa ajabu hutumiana ujumbe mfupi wa maandishi mara kwa mara.

Jedwali 3.4 Njia za Mawasiliano, kwa Maeneo				
Njia za Mawasiliano	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Kupiga simu	53	31	15	28
Ujumbe mfupi	42	24	9	21
Kuandika barua	4	4	3	4

Ongezeko la kasi la hivi karibuni la idadi ya watu wanaomiliki simu za mkononi limeongeza kiwango cha mawasiliano miongoni mwa watu nchini kote kwa namna ya kustaaajabisha, ijapokuwa hali hiyo inaweza kutabirika miongoni mwa wakazi wa mijini na wale wa vijijini na miongoni mwa matajiri na maskini. Licha ya hivyo, kuboreshwa kwa mawasiliano ya simu kunaweza kuwa hakujachangia vya kutosha katika kukuza uchumi kwani karibu 75% ya watu wanaomiliki simu walifarifu kuwa hutumia simu zao kwa masuala binafsi badala ya shughuli za kiuchumi na 25% tu ndiyo walioarifu kuwa hutumia simu zao kwa masuala binafsi na yale ya kibiashara.

HALI YA UCHUMI

Maoni ya watu yalitathminiwa kwa kutumia vigezo kadhaa kuhusu hali yao kiuchumi, ni pamoja na suala la ajira na njia nyingine za kujipatia riziki, upatikanaji na gharama za ununuzi wa nyenzo za uzalishaji mali na upatikanaji na gharama za ununuzi wa chakula na mahitaji mengine ya msingi.

4.1 Gharama za Maisha

Wakati gharama za maisha - gharama za ununuzi wa chakula na mahitaji mengine ya msingi - kulitajwa kuwa tatizo kuu na 67% ya watu wazima, huku hali hiyo ikiathiri watu wa mijini na vijijini, 47% walisema kamwe hawakuwa na matatizo ya upungufu wa chakula mwaka uliopita na 63% walisema walikula milo mitatu kwa siku (Jedwali 4.1). Ingawa watu maskini walikuwa na wasiwasi zaidi kuhusu kupanda kwa bei ya chakula na bidhaa nyingine za msingi kuliko watu wenye nafuu kimaisha, karibu 66% ya washiriki wenye hali nzuri kimaisha nao pia walichukulia kupanda kwa gharama za maisha (bei ya chakula na bidhaa nyingine muhimu) kuwa tatizo kuu.

Jedwali 4.1 Matatizo ya Bei ya Chakula na Bidhaa Muhimu

Bei ya Bidhaa Ni Tatizo Kuu	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Bei ya bidhaa muhimu	65	70	71	69
Bei ya chakula	72	72	63	67

Washiriki waliulizwa ni mara ngapi hula nyama au samaki, kwa wastani hula milo mingapi kwa siku, na iwapo walikuwa na chakula cha kutosha kwa kipindi chote cha mwaka uliopita. Wakazi wa mijini walidai kuwa hula nyama au samaki kwa siku karibu tatu kwa wiki, wakati katika maeneo ya vijijini wastani ulikuwa chini ya siku mbili kwa wiki. Takriban robo tatu, 78%, ya washiriki wa Dar es Salaam hula milo mitatu kwa siku, kulinganisha na theluthi mbili, 64%, katika miji mingine na 55% tu katika maeneo ya vijijini.

Walipoulizwa iwapo walikumbwa na njaa katika kipindi cha mwaka uliopita, moja ya tano, 19%, ya wanavijiji walijibu 'mara kwa mara' na wengine wapatao 43% walijibu 'wakati mwingine'. Theluthi moja, 32%, ya washiriki wa Dar es Salaam waliripoti kuwa 'wakati mwingin' hukumbwa na njaa, na 5% walisema 'mara kwa mara'. Kisanduku Namba 3 kinaonyesha baadhi ya maoni ya watu kuhusu bei za vyakula na uhusiano uliopo kati ya kipato cha mtu na upatikanaji wa chakula.

SANDUKU 3: MAONI KUHUSU BEI ZA VYAKULA

"Vyakula vinapatikana, inategemea na kipato cha mtu... Mazingira ya upatikanaji wa chakula ni magumu kwani bei ni kubwa na kipato ni kidogo na wengine hawana kabisa kipato."

- Kikundi Maalumu, Keko, Dar es Salaam

4.2 Njia za Kujipatia Riziki Mijini na Vijijini

Kipengele hiki kinazungumzia njia mbalimbali za watu kujipatia riziki. Jedwali 4.2 linaonyesha kwa muhtasari vyanzo vya kipato kwa watu wazima (4,967 wenye umri wa miaka 25-59) waliosailiwa katika utafiti huu.

Jedwali 4.2 Kazi / Vyanzo vya Riziki						
Njia za Kujipatia Riziki	Wanaume %	Wanawake %	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Jumla %
Kilimo, ufugaji, uvuvi	68	49	4	51	87	58
Waliojijiri, hakuna waajiriwa	15	22	41	23	6	19
Wafanyakazi wa nyumbani / wafanyakazi mashambani wasio na ujira / biashara ya familia	2	17	23	11	2	10
Waajiriwa*	7	4	15	6	5	6
Wategemezi: wastaafu / wanafunzi	2	4	7	2	0	3
Waliojiari na wenye waajiriwa	3	1	6	4	0	3
Hawakuajiriwa: wanatafuta kazi	0	1	3	1	0	1
Wengineo	2	0	1	0	1	1

Waajiriwa: Sekta rasmi = 41%
 Serikalini/mashirika ya umma/vyama vya ushirika/bodi za masoko = 37%
 Sekta isiyo rasmi = 15%
 Makanisa, mashirika ya hisani na asasi zisizo za kiserikali = 6%

Asilimia 87 ya watu wazima waishio vijijini walijishughulisha na kilimo, pamoja na ufugaji au uvuvi. Jijini Dar es Salaam 41% walikuwa wamejijiri na 23% waliripotiwa kwamba walikuwa wafanyakazi wa nyumbani / wafanyakazi wa familia wasio na ujira, 15% walikuwa wameajiriwa, hususan katika taasisi za sekta rasmi. Katika maeneo mengine ya mijini 51% walijishughulisha na kilimo, pamoja na ufugaji au uvuvi 23% walikuwa wamejijiri na 11% walikuwa wafanyakazi wa nyumbani / wafanyakazi wa familia wasio na ujira. Watu wazima wachache waliosailiwa walisema hawakuwa na ajira, huku wengine wakiwa wa Dar es Salaam na miji mingine. Ukosefu wa ajira ulikuwa tatizo kubwa zaidi miongoni mwa vijana, kama itakavyoonyeshwa katika vipengele vinavyofuata vya sehemu hii.

Zaidi kidogo ya nusu ya watu wazima waliosailiwa vijijini, 52% walisema kuwa wanahisi hali yao kiuchumi ni mbaya zaidi sasa kuliko ilivyokuwa miaka mitatu iliyopita, 25% walisema ilikuwa ileile na 23% walisema ilikuwa imekuwa nzuri zaidi.

Wakati mwingine kaya huamua kuwa na vyanzo mbalimbali vya kujipatia riziki kama hatua ya tahadhari dhidi ya matatizo yanayoweza kujitokeza, ingawa utafiti uliofanywa kwa watu wazima ulibaini kuwa wengi wao walikuwa na chanzo kimoja tu cha mapato. Mathalani, katika maeneo ya vijijini 74%, na jijini Dar es Salaam 81% ya watu wazima waliosailiwa walikiri kuwa hawakuwa na chanzo cha pili cha mapato. Katika maeneo ya vijijini, watu waliokuwa na vyanzo vingine vya mapato ni wale waliokuwa wamejijiri - 59%, wale waliokuwa na shughuli nyingine za kujipatia riziki maeneo ya vijijini - 26%, au shughuli nyingine mbalimbali. Jijini Dar es Salaam, shughuli kuu ya ziada ya kujiongezea kipato ilikuwa kujijiri - 16%. Hata hivyo, inawezekana kwamba wanafamilia wengine katika kaya za watu waliosailiwa katika utafiti huu walichangia pia katika pato la familia kupitia njia nyingine za kujipatia riziki. Sehemu zinazofuata zinachunguza kwa kina zaidi shughuli za kujipatia riziki vijijini.

KILIMO

Sura hii inazungumzia shughuli zinazofanywa na wakulima ili kujipatia riziki. Nayo imegawanywa katika makundi matatu kwa kutumia viashiria mbalimbali vya nguvu za kiuchumi kama vile rasilimali alizo nazo mtu, ubora wa nyumba ya kuishi, upatikanaji wa huduma ya maji na vigezo vingine mbalimbali. Neno 'wakulima' linajumuisha wanaume na wanawake walioarifu kuwa shughuli yao kuu ya kujipatia riziki ni kilimo. Vigezo vilivyotumiwa hapa kupima viwango vya umaskini au utajiri vinazingatia hali ilivyo kwa kaya nzima na siyo hali ya mtu mmoja mmoja. Hivyo basi, mambo ya ndani ya familia kama vile kutokuwepo kwa mgawanyo sawa wa kazi, ustawi wa wanafamilia au kiwango cha rasilimali zinazotumiwa na kila mwanafamilia hayakuzingatiwa. Makundi hayo matatu ya shughuli za kujipatia riziki vijijini yanatajwa katika maelezo ya uchambuzi yanayofuata kama 'watu maskini zaidi' (kundi la kwanza), 'watu wa daraja la kati' (kundi la pili), na 'watu wenye nafuu kimaisha' (kundi la tatu). Makundi haya matatu ni ya kufikirika tu. Yameundwa kwa sababu za kiuchambuzi tu. Si makundi halisi yanayojibainisha katika jamii.

5.1 Umiliki wa Ardhi na Teknolojia ya Kilimo

Idadi ya mashamba na ukubwa wa mashamba yaliyoripotiwa katika utafiti huu kuwa yanamilikiwa na wakulima hauonyeshi kuwepo kwa wakulima wakubwa. Wakati wakulima wa kundi la watu maskini zaidi walilima shamba 1.9, wale wa daraja la kati na wenye nafuu kimaisha walikuwa na mashamba 2.2. Jumla ya ukubwa wa mashamba yaliyokuwa yakilimwa ulianza ekari 4.5 kwa wakulima maskini hadi ekari 6.4 kwa wale wenye nafuu kimaisha, sawa na tofauti ya 42%. Kikwazo kikuu cha watu kumiliki mashamba makubwa ni aina ya teknolojia iliyotumiwa katika kulima mashamba hayo. Hivyo basi, wakati wakulima wote walitumia zana hafifu ya jembe la mkono kwa shughuli nyingi za kilimo, 42% ya wakulima wasio maskini walitumia plau, huku robo (25%) tu ya wakulima maskini ndio walitumia zana hiyo. 5% tu ya wakulima wenye nafuu kimaisha ndio walitumia trekta.

Aidha, shughuli za ukodishaji na ununuzi wa ardhi zinaonekana kuwa hazijaendelezwa kwani 82% ya wakulima hulima mashamba yao ya asili, na chini ya 20% hukodi baadhi au mashamba yote wanayoyalima. Hapakuwa na mwelekeo wa wakulima wenye hali bora kukodi mashamba zaidi ya wakulima maskini. Karibu 25% ya wakulima walikuwa na vyanzo vingine vya mapato, wengi wao wakiwa wazalishaji mali au wafanyabiashara wadogo wadogo.

5.2 Aina ya Mazao Yanayolimwa

Wakulima waliulizwa kuhusu aina ya mazao ya chakula waliyolima na iwapo kwa kiasi kikubwa mazao hayo yalilimwa kwa ajili ya matumizi ya nyumbani - rejea Jedwali 5.1 na Jedwali 5.2. Karibu wakulima wote walilima mahindi, na 64% ya wakulima wa mahindi walisema kuwa kiasi chote au karibu chote

Jedwali 5.1 Asilimia ya Wakulima wa Mazao Makuu ya Chakula

Zao	Maskini Zaidi %	Daraja la Kati %	Wenye Nafuu Kimaisha %	Wote %
Mahindi	90	92	94	92
Maharage / jamii ya kunde	49	54	62	55
Matunda / mbogamboga	37	47	52	45
Viazi	34	46	49	43
Mtama / ulezi / uwele	48	48	29	42
Mhogo	37	40	33	37
Mpunga	28	33	26	29
Ndizi	12	16	20	16

cha mahindi yao kilikuwa kwa ajili ya matumizi ya nyumbani. Wakulima maskini zaidi, kulinganisha na wale wenye nafuu kimaisha, walielekea zaidi kulima mtama, ulezi, uwele, na mhogo, wakati wakulima wenye hali bora walielekea zaidi kulima maharage, matunda na mbogamboga, viazi, na ndizi. Kwa sehemu kubwa, wakulima walio wengi walilima mazao kwa ajili ya matumizi ya nyumbani.

Jedwali 5.2 Asilimia ya Wakulima Walioripoti Kutumia Sehemu Kubwa ya Mazao kwa Matumizi ya Nyumbani

Zao	Maskini Zaidi %	Daraja la Kati %	Wenye Nafuu Kimaisha %	Wote %
Viazi	88	87	78	84
Matunda / mbogamboga	76	81	71	76
Mtama / ulezi / uwele	71	75	72	73
Maharage / jamii ya kunde	69	69	63	67
Ndizi	67	75	57	66
Mahindi	68	68	57	64
Mhogo	59	65	67	64
Mpunga	57	55	42	51

5.3 Matatizo Makubwa Yanayowakabili Wakulima

Wakulima waliulizwa iwapo bei na upatikanaji wa pembejeo na mambo mengineyo ilikuwa tatizo katika kipindi cha miezi kumi na miwili kabla ya kufanywa kwa utafiti huu. Jedwali 5.3 linaonyesha kwa muhtasari majibu waliyoyatoa. Mambo kumi ya kwanza yaliyoorodheshwa katika jedwali yalitajwa kuwa 'tatizo kuu' na nusu au zaidi ya nusu ya watu waliosailiwa. Kwa ujumla, kulikuwa na kufanana kwa matatizo yaliyotajwa kuwakabili watu waliokuwa katika daraja sawa la kipato.

Jedwali 5.3 Matatizo Makubwa Yanayowakabili Wakulima

Matatizo Makubwa Yaliyotajwa na Wakulima	Maskini Zaidi %	Daraja la Kati %	Wenye Nafuu Kimaisha %	Wote %
Bei za pembejeo	87	87	82	85
Upatikanaji wa pembejeo	77	71	64	71
Kufaa / ubora wa pembejeo	75	72	61	70
Magonjwa, wadudu waharibifu, wanyama waharibifu	73	69	65	69
Hali ya barabara	67	67	63	66
Majira ya mvua yasiyoaminika	71	68	58	66
Bei za mazao sokoni	62	64	59	62
Ushauri wa wataalamu	68	57	55	60
Umbali wa kuyafikia masoko / gharama za usafirishaji	50	51	49	50
Upatikanaji wa habari za masoko	50	52	47	50
Ardhi yenye rutuba / mmomonyoko wa udongo	42	42	42	42
Uhaba wa ardhi ya kilimo	44	43	40	42
Mashamba kuwa mbali mbali/muda wa kuyafikia mashamba	38	40	42	40
Maji kwa umwagiliaji	43	40	35	39
Vyama vya ushirika / vyama vya wakulima	34	35	33	34
Maghala ya kuhifadhi mazao	37	35	29	34
Uhalifu na wizi	28	29	30	29
Bodi za ununuzi wa mazao	22	26	24	24
Ushuru, kodi, makato	19	19	16	18
Udhibiti wa serikali za mitaa	12	15	14	13

5.4 Matumizi ya Mbolea na Pembejeo Nyinginezo

Wakulima walio wengi hawajawahi kamwe kutumia mbolea za kemikali, au pembejeo nyingine za kemikali, au mbegu zilizoboreshwa. Miongoni mwa watu wenye kipato cha daraja la kati, wachache sana ndio waliowahi kutumia pembejeo hizi, na wachache wamewahi kutumia dawa za kemikali za kuua wadudu waharibifu wa mazao ya kilimo na sumu za mimea. Zaidi ya theluthi mbili, 69%, ya wakulima wenye nafuu kimaisha pia hawajawahi kamwe kutumia mbolea za kemikali.

Jedwali 5.4 Matumizi ya Pembejeo Asilia na za Kibiashara katika Kilimo				
Matumizi ya Pembejeo za Kilimo	Wakulima Maskini Zaidi %	Wakulima wa Daraja la Kati %	Wakulima Wenye Nafuu Kimaisha %	Wote %
Mbolea za Kemikali				
Makubwa	0	1	9	3
Kiasi karibu kilekile	1	4	10	5
Kiasi kidogo	1	5	12	6
Hawajawahi kutumia	98	90	69	86
Madawa ya Kilimo ya Kemikali				
Makubwa	2	5	9	3
Kiasi karibu kilekile	6	12	19	12
Kiasi kidogo	8	11	12	10
Hawajawahi kutumia	84	72	60	72
Mbolea za Asili				
Makubwa	11	17	16	15
Kiasi karibu kilekile	12	17	19	16
Kiasi kidogo	7	10	14	10
Hawajawahi kutumia	70	56	52	60
Mbegu Zilizoboreshwa				
Makubwa	3	6	11	7
Kiasi karibu kilekile	3	9	14	9
Kiasi kidogo	4	8	9	7
Hawajawahi kutumia	89	76	66	77

5.5 Ushauri wa Kitaalamu Unaotolewa kwa Wakulima

Jedwali 5.5 linaonyesha kiwango cha ushauri ambacho wakulima walikipata kutoka kwa wataalamu wa kilimo wa serikali na wa sekta binafsi katika kipindi cha mwaka mmoja kabla ya kufanywa kwa utafiti huu. Ushiriki wa sekta binafsi katika kutoa huduma za kitaalamu kwa wakulima ulikiwa mdogo sana. Idadi ndogo tu ya wakulima - maskini kwa matajiri - ndiyo waliopata ushauri wa kitaalamu. Mathalani, wakati wa usaili wa vikundi mkoani Lindi, wakulima walieleza kuwa wanajua kwamba kuna bwana shamba ambaye jukumu lake ni pamoja na kuwapa ushauri wa kitaalamu na huduma nyinginezo, lakini ziara zake hazitabiriki, na wakulima wengi hawapati ushauri wowote wa kitaalamu mwaka hadi mwaka (rejea maelezo yalinyonukuliwa kwenye Kisanduku Namba 4).

Jedwali 5.5 Ushauri wa Kitaalamu kwa Wakulima				
Ushauri wa Kitaalamu kwa Wakulima	Maskini Zaidi %	Daraja la Kati %	Wenye Nafuu Kimaisha %	Wote %
Je, ulipokea ushauri wowote kutoka kwa mtaalamu wa kilimo wa serikali (mwaka jana)?				
Ndiyo	18	24	22	21
Hapana	82	76	78	79
Je, ulipokea ushauri wowote kutoka kampuni binafsi (mwaka jana)?				
Ndiyo	1	3	3	2
Hapana	99	97	97	98

SANDUKU 4: UPATIKANAJI WA HUDUMA ZA USHAURI WA KITAALAMU KWA WAKULIMA*“Wataalamu wanakaa wilayani tu, vijijini tunayumba.”*

- Kikundi Maalumu, Lindi

5.6 Masoko

Washiriki waliulizwa kuhusu namna wanavyouza mazao yao makuu ya biashara. Njia iliyotumiwa na wengi wa wakulima maskini na wale wenye nafuu kimaisha ni kuwauzia wanunuzi binafsi, ikifuatiwa na kuwauzia moja kwa moja walaji au masoko yaliyo kwenye maeneo husika. Wakulima wachache waliuza mazao yao kwenye vyama vya ushirika. Kisha wakulima waliulizwa kuhusu njia waliyoipendelea katika kuuza mazao yao. Theluthi moja, 30%, ya wakulima waliosailiwa hawakuwa na chaguo maalumu kwa suala la kuuza mazao yao, idadi karibu sawa na hiyo (21% hadi 26%) walipendelea vyama vya ushirika, wanunuzi binafsi, au njia mseto za kuuza mazao. Hakukuwa na tofauti kubwa ya maoni kati ya wakulima maskini na wale wenye nafuu kimaisha. Ni jambo la kutia moyo kuona kuwa karibu robo (23%) ya wakulima bado walipendelea kuuza mazao yao kwenye vyama vya ushirika pekee, na wengine 21% walipendelea mseto baina ya vyama vya ushirika na wanunuzi binafsi katika kuuza mazao, hali inayoonyesha kuwa wakulima - maskini na wasio maskini - hawakufurahishwa na kitendo cha kuanguka kwa mfumo wa vyama vya ushirika.

5.7 Mwelekeo wa Utoaji wa Huduma za Kilimo

Wakulima walizidi kuulizwa kuhusu mwelekeo waliouona katika kipindi cha miaka mitatu iliyopita katika utoaji wa huduma za kilimo, iwe huduma hizo zilitolewa na serikali au watu binafsi.

Jedwali 5.6 Mwelekeo wa Upatikanaji wa Huduma za Kilimo, Mabadiliko kwa Miaka Mitatu Iliyopita, kwa Kiwango cha Umaskini kwa Mtu Mmoja Mmoja

Upatikanaji wa Huduma za Kilimo	Wakulima Maskini Zaidi %				Wakulima wa Daraja la Kati %				Wakulima Wenye Nafuu Kimaisha %			
	KM	HM	HD	Sj	KM	HM	HD	Sj	KM	HM	HD	Sj
Upatikanaji wa mbolea	7	31	31	31	11	32	32	25	21	32	30	17
Bei ya mbolea	2	24	36	38	2	24	44	29	5	25	50	21
Upatikanaji wa dawa za kilimo za kemikali	7	30	34	28	11	31	35	22	20	29	34	16
Bei ya dawa za kilimo za kemikali	2	22	43	33	3	25	47	26	6	24	51	19
Upatikanaji wa mikopo	3	21	40	37	4	23	42	32	7	23	41	28
Gharama za mikopo	0	15	27	57	2	15	32	52	2	16	31	51
Utendaji wa bodi ya mazao	1	15	9	75	1	19	10	70	1	16	12	71
Utendaji wa wanunuzi binafsi	5	25	33	38	7	30	35	31	8	25	35	32
Utendaji wa vyama vya ushirika	2	18	18	62	3	22	19	56	3	18	21	58
Bei za mazao	4	24	47	25	7	29	46	19	7	25	45	23
Kodi / ushuru / makato	6	35	19	40	7	36	21	36	9	36	16	39
Ushauri wa kitaalamu	9	36	41	14	13	37	33	17	12	33	36	19
Upatikanaji wa habari za masoko	5	35	32	28	6	37	31	26	6	34	35	25

Ufunguo: **KM** = Kuna Mabadiliko   **HD** = Hali ni Duni Zaidi
HM = Hakuna Mabadiliko   **Sj** = Sijui

Jedwali 5.7 Mwelekeo wa Upatikanaji wa Huduma za Kilimo, Mabadiliko kwa Miaka Mitatu Iliyopita

Huduma	Kuna Mabadiliko %	Hakuna Mabadiliko %	Hali ni Duni Zaidi %	Sijui %
Upatikanaji wa mbolea	13	31	31	24
Bei ya mbolea	3	24	43	30
Upatikanaji wa dawa za kuua wadudu waharibifu / mimea / kuvu	13	30	35	22
Bei ya dawa za kuua wadudu waharibifu / mimea / kuvu	4	23	47	26
Upatikanaji wa mikopo	4	22	41	33
Gharama za mikopo (riba na ratiba ya kuirejesha)	1	15	30	54
Utendaji wa jumla wa bodi za uuzaji wa mazao nje ya nchi	1	16	10	72
Utendaji wa jumla wa wanunuzi binafsi wa mazao	7	25	34	34
Utendaji wa jumla wa vyama vya ushirika	3	19	19	59
Bei za kuuzia mazao / mifugo	6	26	45	23
Kodi / ushuru / makato mengine	7	35	19	39
Huduma za ushauri wa kitaalamu katika kilimo / ufugaji	11	35	36	17
Upatikanaji wa habari za masoko, bei	6	35	33	26

Wakulima walio wengi ama waliona huduma, mawakala au masoko yaliyo mengi yakiwa hayapigi hatua kubwa za mabadiliko katika kipindi cha miaka mitatu iliyopita, au hawakutoa maoni yoyote. Kwa wale walioripoti kuwepo kwa mabadiliko, wengi zaidi miongoni mwao waliona kuwepo kwa mabadiliko hasi badala ya mabadiliko chanya. Wakulima maskini zaidi walikosoa zaidi mabadiliko hayo kulinganisha na wakulima wenye hali bora kimaisha. Chini ya 10% ya wakulima maskini walidai kuwepo kwa mabadiliko yaliyoleta hali bora. Kushuka kwa bei za kuuzia mazao na kupanda kwa bei za kununulia mbolea na madawa ya kilimo ni mambo yaliyolalamikiwa mara kwa mara na wakulima wa makundi yote matatu ya vipato. Kwa namna iliyo tofauti, baadhi ya wakulima wenye hali bora kimaisha walidai kulikuwepo kuboreshwa kwa hali ya upatikanaji wa mbolea na pembejeo nyingine za kemikali, na huduma za ushauri wa kitaalamu. Mabadiliko haya yalitajwa hata hivyo yalipingwa na idadi kubwa zaidi ya wakulima waliosema kulikuwa na hali ya kudorora kwa shughuli za kilimo.

5.8 Msaada wa Serikali kwa Wakulima

Licha ya sera ya serikali ya kusambaza pembejeo za kilimo zilizowekewa ruzuku, kuongeza shughuli za utafiti wa mazao na kuwashawishi wakulima kutumia matokeo ya tafiti hizi kupitia kwenye ushauri unaotolewa na wataalamu wa kilimo, 75% ya wakulima walidai kuwa serikali haiwapatii huduma yoyote ile. Aidha, kuna tofauti kubwa sana ya maoni miongoni mwa wakulima wa madaraja tofauti ya vipato, ambapo zaidi ya 82% ya wakulima maskini wanadai kuwa serikali haiwapi huduma yoyote kulinganisha na 66% ya wakulima wenye nafuu kimaisha.

Jedwali 5.8 Msaada wa Serikali kwa Wakulima

Msaada wa Serikali	Maskini Zaidi %	Daraja la Kati %	Wenye Nafuu Kimaisha %	Wote %
Hakuna msaada	82	76	66	75
Huweka ruzuku kwenye mbolea	1	5	15	7
Husambaza mbegu zilizoboreshwa	4	6	6	5
Masoko	2	4	3	3
Hutoa mikopo	1	1	1	1
Ushauri wa kitaalamu	1	3	2	2
Mengineyo	2	1	1	1
Sijui / Hakuna jibu lililotolewa	7	4	5	6

Mwishowe, kwenye swali lililowataka kutoa maoni yao, wakulima waliulizwa: “Ni jambo lipi moja muhimu zaidi ambalo serikali inaweza kulifanya ili kuwasaidia wakulima kama ninyi?” - Jedwali 5.9. Kwa idadi kubwa mno, jibu lililotolewa na wakulima wengi zaidi, 42%, lilikuwa kuboreshwa kwa upatikanaji wa pembejeo za kilimo, hususan mbolea. Hali hiyo inaeleweka, ukizingatia kwamba kuna mahitaji makubwa sana ya pembejeo za kilimo na ukweli kwamba tayari serikali imeonyesha dhamira ya kuongeza upatikanaji wa mbolea iliyowekewa ruzuku kwa ajili ya wakulima.

Jedwali 5.9 Msaada Kutoka Serikalini Wanaoupendelea kwa Wakulima Ili Kuongeza Uzalishaji Katika Kilimo				
Misaada Inayopendelewa Kutoka Serikalini	Maskini Zaidi %	Daraja la Kati %	Matajiri %	Wote %
Kuongeza upatikanaji wa pembejeo	43	42	42	42
Mikopo	21	19	16	19
Zana za kilimo	9	10	12	11
Kutafuta, kuboresha masoko ya mazao	8	7	7	7
Hakuna jibu lililotolewa / Sijui / Silitaji msaada wa serikali	6	8	9	7
Kuboresha elimu, ushauri wa kitaalamu	7	7	7	7
Mengineyo	3	3	4	3
Bei nzuri zaidi za mazao	1	1	1	1
Kuboresha miundombinu	1	2	1	1
Punguzo la kodi kwa wakulima	1	1	1	1

5.9 Wafugaji na Wakulima Wanaojishughulisha na Ufugaji

Jumla ya wafugaji 616 walifanyiwa utafiti na kuulizwa maswali kuhusu masuala na matatizo sawa na yale waliyolizwa wakulima. Mifugo ya kienyeji ambayo huchungwa au hujitafuta chakula yenyewe, kama vile ng'ombe, kondoo, mbuzi na kuku, ndiyo wanyama wanaofugwa zaidi na wafugaji hawa. Ng'ombe wa kienyeji ambao huchungwa kwenye maeneo ya wazi ni wanyama waliofugwa na 62% ya wafugaji waliosailiwa, mbuzi na kondoo walifugwa na 58% ya wafugaji, huku kuku wakifugwa na 56% ya wafugaji hao. Wafugaji wachache sana waliosailiwa walikuwa wakiifungia na kuiletea mifugo yao chakula nyumbani, 3%.

Wafugaji waliulizwa iwapo kulikuwa ma masuala mahususi yaliyokuwa yakitatiza shughuli zao za kujipatia riziki katika kipindi cha miezi kumi na miwili kabla ya kufanywa kwa utafiti huu.

Jedwali 5.10 Matatizo Yanayowakabili Wafugaji				
Matatizo Yanayowakabili Wafugaji	Tatizo Kuu %	Tatizo Dogo %	Siyo Tatizo %	Hainihusu %
Bei ya madawa / huduma za mifugo	78	8	11	3
Ukosefu wa huduma za mifugo	63	9	27	1
Ushauri wa kitaalamu	58	11	29	2
Ukame	54	15	27	3
Magonjwa, wadudu na wanyama wanaoshambulia mifugo	53	21	23	2
Umbali wa kuyafikia masoko / gharama za usafirishaji	49	14	28	9
Bei ya kuuzia mifugo	48	17	28	8
Ukosefu wa maeneo ya malisho	39	16	38	7
Ukosefu wa habari za masoko	38	19	36	7
Huduma za vyama vya ushirika / vyama vya wakulima	26	9	24	41
Wizi na uhalifu	22	19	57	1
Udhibiti wa serikali za mitaa	13	11	56	20
Ushuru, kodi na makato	13	14	44	30

'Tatizo kuu' lililotajwa na wafugaji walio wengi ni gharama kubwa za madawa na huduma za mifugo. Ukosefu wa huduma za mifugo na ushauri wa kitaalamu, ukame, magonjwa, umbali mrefu wa kuyafikia masoko, bei ndogo ya kuuzia mifugo yao, ukosefu wa maeneo ya malisho na ukosefu wa habari za masoko yalitajwa pia kuwa miongoni mwa matatizo yanayowakabili wafugaji.

Kama ilivyokuwa kwa wakulima, wafugaji pia waliulizwa iwapo walipata ushauri wa kitaalamu. Karibu 41% ya wafugaji waliosailiwa walipokea ushauri katika kipindi cha mwaka mmoja kabla ya kufanywa kwa utafiti huu, idadi ambayo ni kubwa sana katika kupata ushauri wa kitaalamu ikilinganishwa na ile ya wakulima. Hata hivyo, nusu ya wafugaji waliosailiwa walikuwa hawajawahi kamwe kupata ushauri wa kitaalamu. Maelezo yanayofuata yanatoa maoni ya washiriki kutoka maeneo ya wafugaji kuhusu kuwepo kwa urasimu katika kutenga maeneo kwa ajili ya shughuli za ufugaji na upatikanaji wa huduma za ushauri wa kitaalamu.

SANDUKU 5: MATATIZO YA ARDHI NA USHAURI WA KITAALAMU KWA WAFUGAJI

"Maeneo ya kulima hakuna, ni machache mno. Matatizo tunayopata kuhusiana na upatikanaji wa ardhi ni ule urasimu wa kufuatilia kugawiwa ardhi. Mambo haya yanaanzia wilayani badala ya kuanzia maeneo ya kata na vijiji ambao wanafahamu matatizo yetu zaidi... Sisi wafugaji tunapata matatizo makubwa kutokana na uwekezaji wa makampuni makubwa na watu binafsi katika ardhi. Hawa ni kikwazo cha upatikanaji wa ardhi hapa kijijini kwetu."

- Kikundi Maalumu, Manyara

"Mtaalamu aliyepo hapa ni wa serikali ila ukimhitaji ni mpaka umfuate na umlipe... Mshauri wa mifugo hapa hayupo kabisa ila ukimhitaji ni mpaka uende mjini na ni mbali na utamleta kwa gharama zako. Hivyo ushauri kwa kilimo na mifugo ni adimu hapa."

- Kikundi Maalumu, Tanga.

Ingawa zaidi ya 40% ya wafugaji waliarifu kuwa walipata ushauri wa kitaalamu, walipoulizwa kuhusu mambo ambayo serikali inayafanya katika kuwasaidia, 76% walisema serikali haikuwa ikifanya chochote cha kuwasaidia (Jedwali 5.11). Wafugaji wachache tu ndiyo waliotaja huduma ya ushauri wa kitaalamu. Hii inamaanisha kuwa ama huduma hizi hazithaminiwi sana au kwamba zinatolewa na sekta binafsi au asasi zisizo za kiserikali. Hali hii pengine inamaanisha kuwa wataalamu kutoka serikalini huonekana pale tu kunapokuwa na mlipuko wa magonjwa ya wanyama (kama vile Homa ya Bonde la Ufa) na si kwa ajili ya kutoa ushauri wa kitaalamu kwa wafugaji kila wakati. Walipoulizwa ni jambo lipi serikali inapaswa kulifanya ili kuwasaidia wafugaji, jibu lililotolewa mara kwa mara na wafugaji wapatao theluthi moja ya wale waliosailiwa lilikuwa kuongezwa kwa upatikanaji wa huduma za chanjo na madawa ya mifugo, na kusema kuwa wao (kama walivyosema pia wakulima) bado wanaichukulia serikali kuwa ndiyo mhusika mkuu katika kusambaza huduma za mifugo.

Jedwali 5.11 Msaada wa Serikali katika Kuboresha Shughuli za Ufugaji

Msaada Unaotolewa na Serikali	%
Hakuna	76
Ushauri wa kitaalamu	9
Punguzo la bei za madawa ya mifugo	4
Mengineyo	3
Mikopo ili kununua mifugo	3
Hakuna jibu lililotolewa	4

Jedwali 5.12 Msaada kutoka Serikalini Wanaoupendelea Wafugaji

Msaada Wanaoupendelea Wafugaji	%
Kuongeza upatikanaji wa chanjo na madawa ya mifugo	31
Ushauri wa kitaalamu	16
Tiba ya mifugo	13
Majosho	11
Mikopo	9
Hakuna jibu lililotolewa	7
Kupunguza bei, kutoa madawa bure	6
Mengineyo	6

5.10 Wavuvi

Utafiti huu uliomba maoni kutoka kwa wavuvi 32 wa maji chumvi na 42 wa maji baridi kuhusu shughuli zao za kujipatia riziki. Theluthi moja tu ya wavuvi hawa ndio waliokuwa wakiifanya kazi hii kama kazi ya kudumu, na waliobaki walijishughulisha pia na kilimo, ufugaji, au biashara ndogondogo. Wengi wao, 76%, walikuwa wanamiliki, wanachangia, au wanakodi mitumbwi kwa ajili ya shughuli zao za uvuvi. Wakati zaidi ya nusu ya wavuvi (57%) walimiliki, kuchangia au kukodi nyavu za kuvulia samaki, kuna wachache sana waliomiliki zana nyingine yoyote ya uvuvi. Walio wengi, 72%, walifanya shughuli za uvuvi kwa kushirikiana na mvuvi mwingine mmoja au zaidi.

Walipoulizwa kuhusu mwelekeo wa upatikanaji wa samaki, 70% walisema kiwango cha upatikanaji wa samaki kilikuwa kinashuka, na 16% tu ndiyo waliosema kuwa kiwango kilikuwa kinaongezeka. Kwa waliosema kuwa upatikanaji wa samaki ulikuwa ukipungua, nusu yao (51%) walisema sababu ilikuwa ni kuwepo kwa wavuvi wadogo wengi kupita kiasi, ingawa nusu nyingine hawakukubaliana nao kuwa hii ndiyo iliyokuwa sababu. Kulikuwepo pia kutofautiana kwa maoni iwapo wavuvi wanaotumia nyavu zenye matundu madogo madogo ndio waliokuwa wakisababisha ukosefu wa samaki. Wavuvi wachache zaidi walitaja uvuvi wa kibiashara, ujio wa wavuvi kutoka maeneo mengine, na matumizi ya baruti kama sababu za kushuka kwa mavuno ya samaki. Walipoulizwa kuhusu matatizo yanayowakabili wavuvi, karibu nusu (47%) walisema kuwa matumizi ya 'nyavu za mtando' husababisha matatizo. Kisanduku Namba 6 kinaonyesha baadhi ya maoni kuhusu matatizo yanayowakabili wavuvi.

SANDUKU 6: VIKWAZO KATIKA UVUVI

"Samaki wanapungua sana, kila siku wanapungua sana. Hali imeshuka kupita kiasi – kwa uvuvi wa mishipi. Sababu: Tuliingiliwa na uvuvi endelevu unaitwa mtando."

- Kikundi Maalumu, Lindi

"Serikali inalazimisha tukavue vina virefu wakati nyavu zetu ni chakavu, na boti tunazotumia ni zile za kuendesha kwa mkono hivyo kuingezea umaskini hapa kwetu."

- Kikundi Maalumu, Tanga

Walipoulizwa iwapo wanapendelea kuuza samaki nje ya nchi au kuuza kwa masoko ya ndani pekee, wavuvi wengi - 53%, walipendelea kuuza nje huku 38% wakipendelea soko la ndani. Sababu kubwa iliyotajwa na walio wengi ni mapato makubwa yanayotokana na mauzo ya bidhaa nje ya nchi ikilinganishwa na mauzo ya ndani.

Mwishowe, wavuvi waliulizwa (swali lililowataka kutoa maoni yao) kuwa ni msaada upi ambao serikali inautoa katika kuboresha shughuli za uvuvi na serikali ifanye nini ili kusaidia kuboresha shughuli za uvuvi. Zaidi ya 80% ya wavuvi waliosailiwa walisema kuwa serikali haifanyi chochote katika kuboresha shughuli za uvuvi huku idadi ndogo tu, 5%, wakitaja kuzuiwa kwa matumizi ya nyavu zenye matundu madogo. Jedwali 5.13 linaonyesha maoni kuhusu aina ya misaada kutoka serikalini inayopendelewa na wavuvi ili kuboresha uvuvi. Wavuvi walio wengi walijibu kwamba wangependa serikali iwapatie vitendea kazi kama vile injini na nyavu, huku wachache tu ndio wakitaja 'elimu', jukumu ambalo ni dhahiri kabisa serikali inabidi ilitekeleze.

Jedwali 5.13 Msaada kutoka Serikalini Wanaoupendelea Wavuvi Kuboresha Viwanda vya Samaki

Msaada Inayohitajiwa kutoka Serikalini	%
Kuwapa wavuvi zana za uvuvi (nyavu)	34
Kuwapa wavuvi injini za boti / mitumbwi	22
Sijui / Hakuna jibu lililotolewa	14
Mikopo	9
Mengineyo	9
Elimu kuhusu ufugaji na hifadhi ya samaki	8
Kuzuia uvuvi haramu	4

5.11 Matumizi ya Maliasili

Katika kuhitimisha masuala yahasuyo shughuli za kujipatia riziki vijijini, wakazi wa vijijini waliulizwa maswali kadhaa kuhusu namna wanavyotumia maliasili katika kuboresha maisha yao.

Jedwali 5.14 Matumizi ya Maliasili

Maliasili	Hupata Bure %	Hununua %	Hawatumii %
Nyasi / makuti kwa kuelekea	42	35	23
Miti ya kujengea nyumba	32	54	14
Mitishamba kwa ajili ya dawa	31	40	29
Matunda pori, jamii ya njugu, asali, matunguu	27	42	31
Ukindu wa kusukia mikeka, matandiko	20	51	29
Miti ya kujengea maboma, ua wa kuzunguka shamba	10	38	52
Vyombo vya nyumbani na vya kuhifadhi	9	76	15
Miti / mbao za kutengenezea vigoda, viti, meza, vitanda	7	83	10
Nyama ya wanyama pori	6	22	72
Samaki	3	84	13
Miti / mbao za kutengenezea mitumbwi, ngalawa, mashua / boti	2	6	92
Ala za muziki	2	15	83
Vifaa vya uchongaji na sanaa za mikono	2	19	79

Nyasi / makuti kwa ajili ya kuelekea nyumba, stoo na mabanda mara nyingi hupatikana bure pasipo gharama yoyote. Karibu 20% hadi 32% ya wananchi waliosailiwa walijipatia bure chakula mwitu na ukindu, dawa za mitishamba na miti ya kujengea, huku 40% hadi 54% ya wananchi waliosailiwa walinunua vitu hivi. Wakazi wachache tu wa mijini ndio walioweza kujipatia bure badala ya kununua baadhi ya maliasili hizi (kama vile mbao / miti, vyombo vya nyumbani, samaki, nyama pori, ala za muziki, vifaa vya sanaa ya uchongaji).

VYANZO VYA RIZIKI KWA VIJANA

Jumla ya vijana 974 wenye umri wa miaka 15 hadi 24 waliokuwa tayari wamemaliza masomo yao shuleni waliulizwa maswali kuhusu kazi wanazozifanya ili kuendesha maisha yao na matatizo makuu wanayokumbana nayo. Kulikuwa na vijana 620 wa kike na 354 wa kiume.

6.1 Hali ya Uchumi kwa Vijana

Awali, yalirekodiwa maelezo mafupi yahasuyo kazi wanazozifanya vijana ambao tayari wamemaliza shule, kama ilivyoonyeshwa katika Jedwali 6.1. Karibu theluthi moja ya vijana, 35%, hawakuwa na ajira, mara nyingi wakiishi nyumbani na wazazi wao au ndugu zao. Vijana wengine 31% wa kiume na 23% wa kike walikuwa wanafanya kazi za vijijini na 34% ya vijana wa kiume na 23% ya vijana wa kike walisema walikuwa na ajira, ambapo karibu nusu yao walikuwa wamejajiri wenyewe. Ingawa idadi ndogo tu ya vijana wa kike waliosailiwa ndio waliokuwa wanafanya 'kazi za vijijini' (hususan kilimo), inawezekana kwamba idadi kubwa tu ya wale waliojibainisha kuwa 'wafanyakazi wa nyumbani' au 'mama wa nyumbani' walikuwa wanajishughulisha na kilimo pia.

Hali ya Uchumi	Wa Kiume %	Wa Kike %	Wote %
Wasio na ajira	33	35	35
Kazi za vijijini	31	23	26
Waliojajiri	13	10	11
Wafanyakazi wa nyumbani	2	16	11
Vibarua / wafanyakazi wa muda	11	5	7
Waajiriwa	7	6	6
Waliojari na wenye waajiriwa	3	2	2
Wengineo	1	2	2

6.2 Mwelekeo wa Hali yao ya Uchumi

Vijana waliomaliza shule waliulizwa kuhusu mabadiliko ya hali yao kiuchumi ikilinganishwa na ile waliyokuwa nayo miaka mitatu iliyopita. Majibu ya walio wengi, karibu 39%, ni kwamba hali yao haikuwa imebadilika (Jedwali 6.2). Kwa ujumla, 32% ya vijana waliomaliza shule wanaichukulia hali yao kiuchumi kuwa imeshuka katika kipindi cha miaka mitatu iliyopita (imeshuka sana au imeshuka kidogo) na 26% wanaona kuwa imeimarika. Maoni ya vijana wa kike na wa kiume yalikaibia kufanana.

Mabadiliko ya Hali ya Uchumi kwa Miaka Mitatu Iliyopita	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Vijijini %	Wa Kiume %	Wa Kike %	Wote %
Imeshuka sana	15	18	15	19	18	18
Imeshuka kidogo	14	13	14	13	14	14
Haijabadilika	40	31	41	39	38	39
Imeimarika kidogo	27	32	27	27	24	25
Imeimarika sana	1	1	1	0	2	1
Sijui / Hakuna jibu lililotolewa	2	5	3	3	4	4

Walipoulizwa kubainisha mabadiliko yao kiuchumi kwa siku za karibuni, 79% ya vijana waliosailiwa hawakuweza kutaja mabadiliko yoyote. Vijana wa kike walielekea zaidi kusema 'hakuna mabadiliko' kuliko vijana wa kiume (Jedwali 6.3).

Jedwali 6.3 Mabadiliko ya Siku za Karibuni katika Maisha ya Vijana

Mabadiliko Makubwa	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Vijijini %	Wa Kiume %	Wa Kike %	Wote %
Hakuna mabadiliko	75	79	83	75	82	79
Kipato kimeongezeka	8	4	5	8	5	6
Nimenunua bidhaa za kudumu	7	7	3	7	4	5
Nimemaliza shule	5	6	3	5	4	5
Mengineyo	5	3	4	3	5	4
Nimenunua shamba / kiwanja	1	1	2	2	1	1

Matarajio ya vijana kiuchumi yanaonyeshwa katika Jedwali 6.4. Karibu robo ya vijana wa kiume (23%) na 31% ya vijana wa kike hawakuwa na uhakika. Kwa wale waliotoa maoni yao, wengi wao - 70% kwa vijana wa kiume na 66% kwa vijana wa kike - walitarajia kupata maisha mazuri zaidi katika kipindi cha miaka mitatu ijayo. Kulikuwa na tofauti ndogo sana ya maoni kati ya vijana wa mijini na wale wa vijijini.

Jedwali 6.4 Matarajio ya Vijana Kiuchumi

Matarajio ya Kiuchumi kwa Miaka Mitatu Ijayo	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Vijijini %	Wa Kiume %	Wa Kike %	Wote %
Hali itakuwa mbaya zaidi	6	8	5	6	4	5
Hali itakuwa mbaya kidogo	2	2	2	3	2	3
Hali itabaki vilevile	19	15	19	13	18	16
Hali itakuwa nzuri kidogo	38	36	37	43	34	37
Hali itakuwa bora zaidi	12	14	11	11	12	12
Sijui / Hakuna jibu lililotolewa	25	26	25	23	31	28

6.3 Matatizo Yanayowakabili Vijana

Kupata kazi ni tatizo kubwa lililowaumiza vichwa vijana nchini kote, kama ilivyoonyeshwa na 63% ya vijana waliosailiwa (Jedwali 6.5). Wengi walisema kuwa wangeendelea na masomo yao kama wangepata rasilimali. Baadhi ya mambo yalibainishwa kuwa ni matatizo 'makubwa', lakini hakuna hata moja miongoni mwa hayo lililotajwa na vijana walio wengi. Kama yalivyokuwa majibu ya ndugu zao wenye umri wa utu uzima, baadhi ya vijana (47%) pia yalitaja kuwa gharama za maisha, ambazo zilipimwa kwa kuangalia bei ya chakula na bidhaa nyingine za msingi kuwa ni tatizo kubwa; na wengine (39%) walitaja kipato kidogo kuwa ni tatizo kubwa. Aidha, idadi kubwa ya vijana, hususan wa vijijini, walilalamikia hali mbaya ya barabara na ukosefu wa mikopo na matatizo ya huduma ya maji.

Kwa ujumla, hakukuwa na tofauti kubwa sana ya maoni kati ya wavulana na wasichana ingawa wavulana walilalamika zaidi kuhusu kazi, mazingira ya kufanyia kazi na kipato ikilinganishwa na wasichana.

Jedwali 6.5 Matatizo Yanayowakabili Vijana

Matatizo Makuu	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Vijijini %	Kote %
Upatikanaji wa kazi	63	67	61	63
Bei kubwa ya chakula na bidhaa nyingine za msingi	46	45	48	47
Mazingira duni ya kazi / kipato kidogo	36	40	40	39
Hali ya barabara zinazotumiwa mara nyingi	37	52	69	54
Upatikanaji wa mikopo	41	47	51	47
Maji kwa kilimo na mifugo	8	26	44	27
Upatikanaji wa ardhi na pembejeo za kilimo	8	33	39	26

KULINGANISHA NA MATOKEO MENGINE YA UTAFTI WA MWAKA 2003 NA 2007 KUHUSU KUKUZA UCHUMI NA KUPUNGUZA UMASKINI

Sura hii inaripoti ulinganifu mpana wa taarifa ya matokeo ya Utafiti wa Maoni ya Watu na yale ya Utafiti wa Sera na Utoshelevu wa Huduma uliofanywa Septemba 2003 (REPOA, 2003). Jedwali 7.1 linazungumzia masuala yanayohusiana na kukuza uchumi na kupunguza umaskini wa kipato.

Tafiti hizi zina matokeo yanayofanana hasa katika idadi ya wananchi wanaoona kuwa hali yao kiuchumi imedorora. Bei kubwa ya chakula na bidhaa nyingine muhimu ni matatizo mawili makubwa yaliyobainishwa na tafiti zote mbili, ingawa idadi ya watu waliosema hivyo ni kubwa zaidi katika utafiti huu - 67% kwa bei ya chakula na 69% kwa bei ya bidhaa nyingine muhimu - ikilinganishwa na idadi ya watu waliosema hivyo katika Utafiti wa Sera na Utoshelevu wa Huduma - 63% kwa bei ya chakula na 58% kwa bei ya bidhaa nyingine muhimu. Inaonekana dhahiri kuwa watu wengi wanaona ongezeko kubwa la bei ya bidhaa isiyo chakula.

Tafiti zote mbili zinaonyesha kuwepo kwa kiwango kidogo sana cha fursa za ajira, hususan mijini.

Matatizo kuhusu upatikanaji na bei kubwa ya kuni na mkaa yanatajwa kuwa yameongezeka katika kipindi cha miaka minne iliyopita, na katika utafiti wa mwaka 2007, zaidi ya nusu ya watu wazima waliosailiwa walilitaja jambo hili kuwa ni tatizo kubwa.

Jedwali 7.1 Matatizo Makuu kwa Madaraja kama Yalivyoripotiwa Mwaka 2003 na 2007

Dar es Salaam		Maeneo ya Vijijini		Kote	
2003	2007	2003	2007	2003	2007
Bei ya chakula	Bei ya chakula	Bei ya chakula	Barabara	Bei ya chakula	Bidhaa za msingi
Ajira	Bidhaa za msingi	Bidhaa za msingi	Bidhaa za msingi	Bidhaa za msingi	Bei ya chakula
Bidhaa za msingi	Kazi	Ukame	Bei ya chakula	Ajira	Barabara
Kodi ya nyumba	Kuni	Ajira	Kuni	Ukame	Ajira
-	Umeme	Kuni	Masoko / huduma	Kuni	Kuni
-	-	Masoko / huduma	Umeme	Masoko / huduma	Umeme

Angalizo: 'Masoko / huduma' humanisha umbali / upatikanaji Utafiti wa Sera na Utoshelevu wa Huduma (2003) ulihoji wakuu wa kaya; Utafiti wa Maoni ya Watu (2007) ulihoji watu wazima wanaume kwa wanawake. Mwaka 2003 utafiti uliendeshwa katika mikoa mbalimbali

Matokeo ya utafiti wa *Pew Global Attitudes Project* (Aprili 2007)⁴ yanaonyesha kuwa 52% ya Watanzania waliosailiwa kitaifa waliichukulia hali yao kiuchumi wakati huo kuwa 'nzuri' au 'nzuri sana' kulinganisha na 47% walioichukulia kuwa 'mbaya' au 'mbaya sana'. Idadi kubwa kidogo ya wananchi waliosailiwa walisema kwamba walikuwa na hali bora zaidi miaka mitano iliyopita kuliko sasa, 38%, kulinganisha na 34% waliosema kinyume chake. Katika utafiti huo wa Pew, karibu nusu ya watu waliosailiwa (46%) walidhani kwamba watu wa kizazi kijacho watapata shida zaidi kuliko wale wa kizazi cha sasa, wakati 36% walisema watakuwa na hali bora zaidi.

4 Rejea tovuti: www.pewglobal.org kwa taarifa za utafiti

Jambo lingine muhimu linalotokana na kulinganisha matokeo ya tafiti hizi linahusu umiliki wa simu, hususan simu za mkononi. Kwa kulinganisha na matokeo ya Utafiti wa Sera na Utoshelevu wa Huduma (2003), inaonyesha kuwa idadi ya wananchi wanaomiliki simu imeongezeka zaidi ya mara nne, kutoka 8% mwaka 2003 hadi 35% mwaka 2007.

Hata hivyo, maoni kuhusu hali aliyonayo mtu huathiriwa na watu wengine wanaomzunguka. Watu wanapooona wenzao wanapiga hatua za maendeleo haraka kuliko wao, wanaweza kuchukulia kuwa hali yao imeshuka (ingawa ni kweli kushuka huko kunaweza kuwa ni kwa hadhi au 'mtu kujishusha pindi anapojilinganisha na mwenzake'). Kwa hakika, kuongezeka kwa hali ya kutokuwepo usawa miongoni mwa watu kunaweza hata kudhoofisha hatua za dhati zilizopigwa katika kuboresha hali ya maisha. Utafiti wa Sera na Utoshelevu wa Huduma (2003) pamoja na tafiti nyingine nyingi zinaonyesha kuwa Watanzania wengi mno wanaona kuwa kuna ongezeko la hali ya kutokuwepo kwa usawa miongoni mwa watu. Katika utafiti wa Maoni ya Watu (2007), kwa kila Mtanzania mmoja mwenye umri wa utu uzima anayeona kuimarika kwa hali yake kimaisha, kuna wengine wawili wanaoona kuwa hali yao imekuwa duni zaidi.

Hata hivyo, kiwango halisi cha umaskini katika kaya na hali ya kutokuwepo kwa usawa miongoni mwa watu hakiwezi kubainishwa katika utafiti huu. Takwimu za Utafiti wa Bajeti ya Kaya zinaonyesha kuwa hali ya kutokuwepo kwa usawa miongoni mwa watu iliongezeka kidogo kwenye muongo ulioanzia mwaka 1992 hadi 2002, huku kukiwa na tofauti ndogo katika maeneo ya vijijini na tofauti kubwa zaidi jijini Dar es Salaam (Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 2002). Takwimu zaidi kuhusu hali ya kutokuwepo kwa usawa miongoni mwa watu zitapatikana katika Utafiti wa Bajeti ya Kaya (2007) unaofanywa na Ofisi ya Taifa ya Takwimu.

Utafiti wa Maoni ya Watu (2007) na ule unaojaziliza wa Maoni ya Watoto ulitafuta maoni ya vijana na watoto. Vijana walioshiriki katika utafiti huu, wenye umri wa miaka 15-24, wana matumaini mema kwa maisha yao ya baadaye. Itakuwa muhimu iwapo tafiti linganishi za siku zijazo zitaweza kutathmini kiwango cha mafanikio kilichofikiwa katika kukidhi matumaini haya mema na jinsi matumaini haya yanavyoweza kuhusishwa na mambo mema.